

Розвиток особистісних навичок учасників освітнього процесу в умовах реформування

Розкрито особливості розвитку особистісних навичок учасників освітнього процесу в умовах реформування галузі, обґрунтовано вимоги до розвитку м'яких навичок у закладі освіти.

Ключові слова: інноваційні технології, конкурентоздатність особи, м'які навички, освітнє середовище, особистісні навички, особистість, освітній процес.

Valentyna Vitiuk. Development of Personal Skills of Participants of the Educational Process in the Context of Reforming.

Peculiarities of the development of personal skills of participants of the educational process in the context of reforming the sector are revealed in the article. The requirements for the development of soft skills in an educational institution are substantiated.

Keywords: innovative technologies, competitiveness of a person, soft skills, educational environment, personal skills, personality, educational process.

Постановка проблеми. Система освіти зазнає значних змін, що пов'язані із внесенням коректив у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Сучасний етап реформування основних напрямів педагогічної освіти зумовлює необхідність зміни змісту й структури організаційно-методичного забезпечення, пошуку інноваційних підходів, активних форм і методів навчання, спрямованих на формування конкурентоздатної особистості.

Обізнаність із науково обґрунтованими підходами щодо розвитку м'яких (soft skills) та твердих (hard skills) навичок з урахуванням особливостей особистості сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню учнів, розвиває здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів сучасної освіти.

Розвиток особистості відбувається в умовах постійного перетворення, яке передбачає внутрішню активність, що дозволяє вийти за межі встановлених стандартів особистої та суспільної необхідності, реалізувати своє розуміння змісту, призначення власної діяльності. Таким чином, ефективність професійної діяльності педагога залежить не тільки від рівня підготовки фахівця, а й особистісних характеристик, якостей, ціннісних орієнтацій, які є основою для успішної педагогічної діяльності.

Нова українська школа провідне місце приділяє учителям нової формації, які перебувають в авангарді суспільних і освітніх перетворень, успішних, умотивованих, компетентних, які є агентами сучасних

змін. Такі вчителі виконують в освітньому процесі ролі наставників, фасилітаторів, консультантів, менеджерів, мають академічну свободу, володіють навичками проєктного менеджменту, самостійно й творчо здобувають інформацію, організовують компетентісно орієнтований освітній процес. У цих умовах система освіти стала перед необхідністю значного підвищення професійної компетентності, професійного розвитку і саморозвитку сучасного педагога.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх працях чимало уваги приділяють висвітленню формування та розвитку особистості, зокрема, Г. Костюк, С. Рубінштейн, А. Лурія та ін. Значний внесок у науку про розвиток особистості зробили зарубіжні дослідники Л. Термен, Е. Геккель, Ф. Мюллер, Й. Шванцара.

Проблема формування компетентної особистості стала предметом глибокого і різнобічного дослідження, яке проводять міжнародні організації, що працюють у сфері освіти, – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва, Міжнародного департаменту стандартів та ін. Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини. При цьому увага акцентується на результатах навчання, якими розглядається не сума завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних проблемних ситуаціях.

Аналіз сучасних зарубіжних та вітчизняних досліджень свідчить, що поняття «soft skills» особливо актуальним стає в останні роки. Термін має англійське походження, проте в науковій літературі немає єдиної позиції щодо визначення сутності «soft skills» та їх класифікації.

У Кембриджському словнику (Cambridge Dictionary) вказано, що «soft skills» – це здатність людей спілкуватися один з одним і добре працювати разом. У словнику «Collins English Dictionary» надано таке визначення: міжособистісні вміння як здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми та працювати в команді. У словнику з управління персоналом (Dictionary of Human Resource Management) «soft skills» – це компетенції працівника, пов'язані з такими видами діяльності, як робота з клієнтами, комунікації, вирішення проблем, командна робота. Національною асоціацією з вивчення «soft skills» (National Soft Skills Association) це поняття інтерпретується як характеристики людини – вміння слухати, комунікативні та лідерські вміння, необхідні для професійного й особистісного зростання [4].

У працях зарубіжних дослідників, зокрема А. Берглунда, Ю. Катела, Ж. Реєс Бернардо та ін., «soft skills», з одного боку, є загальними (неакадемічними) вміннями, а з іншого – найважливішими вміннями на сучасному світовому ринку праці, особливо в умовах швидкого розвитку технологій.

Як зазначає Ю. Катела, складниками «soft skills» є професійне спілкування, робота в команді, навчання протягом життя, навички підприємництва, лідерство. А. Берглунд зазначає, що для отримання ефективних результатів діяльності потрібні такі «soft skills», як: розуміння професійної та етичної відповідальності за прийняття рішень; здатність до критичної рефлексії прийнятих рішень; навички управління людськими ресурсами та самоорганізації; здатність брати на себе лідерські позиції у міждисциплінарній та мультикультурній команді; розуміння важливості навчання протягом життя; володіння прийомами аргументації і професійної комунікації; вміння працювати у багатопрофільній команді.

Деякі науковці розглядають «soft skills» як: соціологічний термін, що відноситься до коефіцієнта емоційного інтелекту людини; набір рис особистості, соціальні навички, комунікативні здібності, особисті звички, дружелюбність і оптимізм. З іншого боку, ряд авторів визначають «м'які навички», акцентуючи їх роль у розбудові професійної кар'єри [4, с. 33].

Розвиток м'яких навичок як складової частини конкурентоздатності особистості досліджували такі українські вчені, як О. Г. Глазунова, Л. В. Скорнякова, Л. В. Іванова, К. О. Коваль, Н. В. Тілкіна, Н. В. Філатова.

Мета статті: обґрунтування особливостей розвитку особистісних навичок в умовах реформування освітньої галузі, обґрунтування вимог до розвитку м'яких навичок в освітньому процесі закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасні особливості розвитку освіти зумовлюють зміни у підходах до навчання. Акценти зміщуються із форм на зміст навчання, важливим стає орієнтація на змістовність

матеріалу, гнучкість освітнього процесу, якість подачі навчального матеріалу та можливості його отримати, враховуючи особливості кожного. Система освіти в нашій країні переживає період реформ, які спрямовано на те, щоб її рівень відповідав європейським стандартам. Високий динамізм розвитку науки, стрімке оновлення системи знань на перший план висувають нові завдання щодо перегляду змісту, форм і методів навчання, запровадження інноваційних технологій, орієнтації освіти на особистість учня.

Важливим є вивчення особистості дитини, яке включає:

– *біологічний розвиток* (загальний стан здоров'я, стан органів чуття, особливості вищої нервової системи, фізичний розвиток і функціональна готовність до навчання в школі);

– *особливості психічного розвитку* (інтелектуальна, емоційно-вольова, мотиваційна сфери);

– *життєвий досвід* (моральні уявлення про поведінку, орієнтація в основних вимогах суспільної моралі, ставлення дитини до себе, до дорослого, до ровесників, членів сім'ї);

– *соціальний розвиток* (уміння жити і діяти в колективі, здатність контактувати з іншими).

Становлення української державності, інтеграція в європейське і світове товариство, побудова громадянського суспільства, перехід до ринкової економіки передбачають орієнтацію на інтелектуальну, творчу, духовно розвинену особистість, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, вміє застосовувати здобуті знання, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне удосконалити власне життя й життя своєї держави. Адактивне стратегічне самонавчання, креативність та ініціативність, критичне й аналітичне мислення, високий рівень інтелектуального, духовного потенціалу кожного громадянина є тим основним фактором, який суттєво впливає на загальний та економічний розвиток країни.

Розвиток особистості – процес становлення та формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання. Розвиток особистості залежить від спадковості, середовища, виховання.

Джерелами і змістом розвитку особистості є: процеси збудження і гальмування; в емоційній сфері – задоволення і незадоволення, радість і горе; спадкові дані та потреби виховання (інклюзивна освіта); відмінності між рівнем розвитку особи й ідеалом (оскільки ідеал завжди досконаліший за конкретного вихованця, він спонукає до самовдосконалення особистості); між потребами та моральним обов'язком (щоб потреба не вийшла за межі суспільних норм, вона «стримується» моральним обов'язком людини, сприяючи формуванню здорових матеріальних

і духовних потреб); між прагненням особистості та її можливостями (коли особа прагне досягти певних результатів у навчанні, а рівень її пізнавальних можливостей ще не достатній, для вирішення суперечності їй потрібно посилено працювати над собою).

Етапи розвитку особистості:

– **Адаптація.** Людина знайомиться з діючими в середовищі цінностями й правилами, входить у соціальну групу й стає схожа на інших учасників.

– **Індивідуалізація.** У людини виникають суперечності між установленими нормами та прагненням проявити індивідуальність. Тобто індивідуум не хоче «бути як всі», він прагне виділитися з маси. На даному етапі людина шукає способи проявити свою індивідуальність.

– **Інтеграція.** Людина хоче проявити свої індивідуальні якості й при цьому прагне, щоб вони були прийняті та схвалені іншими членами соціальної групи [5].

Разом із тим, розвиток особистості – це вихід із зони комфорту. В сучасних умовах людина постійно зустрічається з певними викликами, коли потрібно діяти незаплановано або швидко, але це може бути поштовхом до потужного розвитку. В людини появляється велика кількість різнопланових бажань, інтерес до безлічі речей, інтерес до власного майбутнього, прагнення зробити своє майбутнє яскравим, бачення реалістичних перспектив.

Сучасна освіта повинна готувати людину, яка здатна жити в надзвичайно глобалізованому й динамічному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність зумовлюють залучення людини до складної системи суспільних відносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень, уміння роботи в команді. Тільки інноваційна за сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самостійною особистістю, яка керується в житті власними знаннями й переконаннями та має емоційний інтелект.

Щоб підготуватися до майбутніх викликів суспільства, сьогоднішнім здобувачам освіти доведеться розвиватися одночасно в кількох академічних напрямках та постійно поновлювати свої знання. А для конкуренції з роботами – розвивати «гнучкі» метанавички, недоступні машинам: уміння працювати в команді, лідерство, критичне мислення, креативність, а найголовніше – емпатію та вміння спілкуватися з людьми. Вони фундаментально закладаються в дитинстві та юному віці. Ось чому так важливо враховувати їх розвиток, обираючи майбутню професію та будуючи освітню траєкторію для своєї дитини. Ми не можемо передбачити, яку професію оберуть наші здобувачі освіти та чи існуватимуть

ті спеціальності, які сьогодні вважаються престижними. Є лише один правильний спосіб підготувати дитину до успішного дорослого життя: навчити адаптуватися до будь-яких змін, які чекають її в майбутньому. Робити ставку не тільки на жорсткі, але перш за все, на гнучкі навички.

В країнах Європейського Союзу формується поняття м'яких навичок (soft skills). Вони протиставляються жорстким – спеціальним вузькопрофесійним (hard skills).

Hard skills («тверді навички» в перекладі з англійської) – це технічні можливості або набори навичок, які легко визначити кількісно і які можна наочно продемонструвати.

Soft skills («м'які», або «гнучкі» навички) – це комплекс неспеціалізованих, але важливих для кар'єри й успіху в житті надпрофесійних навичок, які відповідають за високу продуктивність і є «наскрізними», тобто не пов'язані з конкретною предметною областю. Вони суб'єктивні, їх важко виміряти.

Разом із тим, в сучасних умовах виокремлюють навички ХХІ століття, які впливають на конкурентоздатність особистості, зокрема: hard skills (тверді навички), вузькоспеціалізовані, що діють у сталих умовах і в межах однієї професії; digital skills (цифрові навички), актуальними стали у зв'язку з глобальною цифровізацією світу, та soft skills (м'які навички), актуальність яких зросла в період криз, розвитку технологічності та конкурентоздатності особи.

За результатами досліджень виокремлено три категорії м'яких навичок:

1. **Соціально-комунікативні:** навички спілкування, міжособистісні навички, групова робота, лідерство, соціальний інтелект, відповідальність, етика спілкування.

2. **Когнітивні:** критичне мислення, навички вирішення проблем, новаторське (інноваційне) мислення, управління інтелектуальним навантаженням, навички самоосвіти, інформаційні навички, тайм-менеджмент.

3. **Атрибути особистості та складові емоційного інтелекту:** емоційний інтелект, чесність, оптимізм, гнучкість, креативність, мотивація, емпатія [7].

Основні категорії навичок, які є необхідними для молоді у ХХІ столітті:

– **навчальні навички**, які допомагають адаптуватися до робочого середовища та вдосконалювати свої знання, вміння і компетенції;

– **навички грамотності**, які допомагають розрізняти факти, публікувати інформацію, створювати технології, визначати достовірність джерел та інформації;

– **соціальні навички** – здатність успішно й ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або різними групами, досягаючи поставлених цілей;

– **особистісні навички** – якості людини, які певним чином характеризують її особистість.

М'які навички – універсальні, допомагають досягти успіху в будь-якій професії, сприяють розвитку високих комунікаційних здібностей, самоорганізації, вмінню довгострокового планування та командної роботи. Усі ці навички є важливими для розвитку особистості загалом, для розвитку вміння адаптуватися і виживати в складних умовах. Приклади м'яких навичок: відповідальність, дисциплінованість, лідерство, тайм-менеджмент, вирішення проблем, критичне мислення, терплячість, командна робота тощо.

У період війни роботодавці для своїх потенційних працівників визначають певні м'які навички, зокрема, відповідальність, уважність, тактовність, навички роботи в команді, комунікабельність, стресостійкість, орієнтація на результат, аналітичні здібності, самоорганізація, багатозадачність. Серед нових побажань у вакансіях роботодавці почали зазначати: гнучкість, мобільність, дисциплінованість, справедливість, оптимістичність, адаптивність, дружелюбність, увічливість, порядність.

Відповідно до проведених досліджень, визначено певні м'які (гнучкі) метанавички, які потрібно розвивати сьогодні, зокрема: здатність навчатися протягом усього життя; здатність робити неупереджені висновки на основі аналізу – *критичне мислення*; здатність постійно й оригінальним чином продукувати нові ідеї для вирішення конкретних проблем – *креативне мислення*; швидко знаходити вихід з нестандартної ситуації й бачити оптимальний варіант рішення – *адаптивність*; емоційний та соціальний інтелект – *новий вид лідерства* [7].

Розвиток м'яких навичок розпочинається із дошкільного віку і триває впродовж усього життя. Чимало аспектів щодо розвитку особистісних навичок здобувача освіти закладено у Концепції «Нова українська школа». У системі навичок сьогодення йдеться про навчання протягом життя сучасних здобувачів освіти, тому що той, хто навчається, буде виконувати комплексні й оригінальні завдання, які

потребуватимуть уміння працювати в команді, розвитку критичного мислення; застосовуватимуть у процесі навчання доступні сучасні технології, якими вони будуть користуватися і в дорослому житті; вчитимуться використовувати компетенції для самостійного засвоєння нових знань та пошуку нової інформації; матимуть підтримку від педагогів, будуть обговорювати з ними свої успіхи та невдачі, вчитися планувати свій освітній маршрут.

Розвинені м'які навички потрібні у кожній професії, де обов'язки передбачають розв'язання комплексних проблем у співпраці з іншими людьми. Результативно спілкуватися, вирішувати розбіжності інтересів, координувати свою роботу з колегами чи замовниками є вагомю часткою робочих завдань багатьох професій.

Висновки. Отже, реформування освітньої галузі зумовлює необхідність зміни змісту й структури організаційно-методичного забезпечення, пошуку інноваційних підходів, активних форм і методів навчання, спрямованих на формування особистості з високим рівнем розвитку конкурентоздатності та вмінням адаптуватися до умов сьогодення.

Проблема розвитку м'яких навичок є актуальною й належить до проблеми соціального характеру, оскільки пов'язана з таким поняттям як фактор життєвої самореалізації особистості. Успішний розвиток демократичних процесів в Україні залежить від багатьох умов, серед яких перше місце посідає гармонізація соціального життя нації та духовне відродження громадян.

Перед сучасним закладом освіти постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності, яка зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості, буде ставити перед собою завдання самовдосконалення, що стане запорукою успіху в житті. Глобалізація, швидкий розвиток наукових досліджень, нові інформаційні технології потребують прискореного, випереджувального, інноваційного розвитку освіти.

Використані джерела

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи НУШ / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.
2. Вітюк В. В. Розвиток емоційного інтелекту педагога в умовах нової української школи. *Розвиток м'яких навичок (soft skills) як фактор життєвої самореалізації особистості (концептуально-діагностичний етап дослідно-експериментальної роботи)* : зб. матеріалів / упоряд. В. В. Сагайдак. Луцьк, 2021. 110 с. С. 48–53.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
4. Дроздова Ю. Концептуальні підходи до визначення «Soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях. «Soft skills» – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 90 с.
5. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «Soft skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 3. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/203686>
6. Нова українська школа: URL <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konceptczija.pdf>
7. Соціальні навички та робота в команді у дитини. URL: <https://kalamar.ua/social-skillsand-teamwork-in-a-child>
8. Пометун О. І. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі : навч.-метод. посіб. Київ, 2020. 104 с.